

A GYARMATI KÉRDÉS ANGOL SZEMMEL

LORD HALIFAX múlt év őszen történt németországi látogatása óta a gyarmati kérdés rendezése a világpolitika egyik minél előbbi elintézésre váró kérdésévé lett. Ez a kérdés a németek után, érthető módon, legnagyobb mértékben az angolokat érinti. A versailles-i békeszerződés megkötése alkalmával felosztott német gyarmatok legértékesebb és területileg legnagyobb részét Nagy-Britannia és a brit domíniumok kapták. De akár a régi gyarmatok visszaadása, akár kárpótlásképpen más gyarmati területek juttatása lesz is a németekkel folytatandó tárgyalások eredménye, valószínű, hogy elsősorban Anglia és csak kisebb részben Franciaország gyarmatbirodalmából kell kikerülni a német gyarmati igényeket kielégítő területeknek.

Múlt év novemberében Lord Halifax Berlinben és Berchtesgadenben folytatott megbeszélései során semmi pozitív tartalmú megállapodás nem történt. Terjedtek el ugyan olyan hírek a világsajtóban, amelyek szerint Németország kötelezte volna magát arra, hogy hat évig szünetelteti a gyarmati területek visszaadásának kérdését, ha ennek ellenében szabad kezet kap az osztrák és csehszlovákiai német kisebbség kérdésének rendezésénél. A későbbi események azonban igazolták, amint hivatalos részről mind Berlinben, mind Londonban kezdetől fogva a leghatározottabban kijelentették, hogy ilyen természetű megállapodásokról a novemberben lefolyt és tisztára informatív jellegű tárgyalások alkalmával egyáltalán nem esett szó.

Német részről a gyarmati igények hangoztatása több ízben megtörtént. Legutoljára Hitler február 20-i beszédében is volt egy rész, amely a gyarmati igényekkel foglalkozott. Ez a legújabb bejelentés tartalmazott egy nagyfontosságú új szempontot is, a gyarmati kérdés rendezésének a Nemzetek Szövetségének hatáskörén kívül kívánatosnak tartott rendezését, de ennek nagyobb visszhangja eddig nem volt Angliában. A február 20-i beszéd hangsúlya Ausztrián volt, így érthető módon a brit közvéleményt is inkább az érdekelte, hogy mit mond Hitler az osztrák kérdésről, közvetlenül a berchtesgadeni találkozó után. Az Eden távozása révén felkavart külpolitikai vihar hosszú vitákban foglalkoztatta mind az alsóházat, mind a lordok házát, de a gyarmati kérdés ezeken a vitákon nem került sorra.

Jelen pillanatban a legnehezebben áthidalható ellentétnek az látszik a gyarmatait visszakövetelő Németország és a volt gyarmatokat

mandátumok formájában birtokló hatalmak, Nagy-Britannia és Franciaország között — Japán több okból ennél a kérdésnél lényegileg alig vehető számításba —, hogy Németország szeretné gyarmataitól történt megfosztását mint különálló és külön orvoslandó sérelmet kezelné; ezzel szemben a brit és vele egyetértésben a francia külpolitika arra törekszik, hogy a gyarmati kérdést a háború örökségeként maradt más elintézetlen kérdésekkel együtt egy nagy általános rendezés keretei között vegyék sorra. Hitlernek a február 20-i beszédében a Nemzetek Szövetsége ellen intézett kérlelhetetlen éles támadása mutatja legjobban a német külpolitikának minden nemzetközi jellegű megállapodással vagy kötelezettséggel legmerevebben szembehelyezkedő álláspontját. Ebből a szempontból két év alatt igen nagy változás állott be. A „Manchester Guardian“ a Reichstagban most elhangzott beszéddel összehasonlítja Hitlernek azt a másik beszédét, amelyet majdnem pontosan két esztendővel előbb, 1936 március 7-én, a Rajna-terület visszafoglalásának napján mondott. Hitler itt még azt a tételt állította fel, hogy mivel a birodalmi kormány fennhatósága a Reich egész területén helyreállott, megszűnt a fő ok, amely Németországot Genf elhagyására készítette és visszatérése bekövetkezik, ha a gyarmatok kérdésében sikerül méltányos megállapodásra jutni. A mostani beszéd a Nemzetek Szövetségébe való visszatérés lehetőségét határozottan tagadja. Ez a tétel a gyarmati kérdéssel kapcsolatban azért nagyjelentőségű, mert nem ismer el többé semmiféle kapcsolatot a gyarmati területek visszaszerzése és Németországnak a népszövetségi rendszerhez való visszatérése között.

A brit közvéleményt a gyarmati kérdésnek német részről történt megváltozott kezelési módja eddig, mint már említettük is, nagyobb mértékben nem foglalkoztatta. Valószínűleg azért, mert a gyakorlatiasan gondolkodó angolok tisztában vannak azzal, hogy az ilyen és hasonló, a módszerre, a quomodo-ra és nem a quid-re vonatkozó szempontok a kérdés lényegét sohasem változtatják meg. A kérdés lényege brit felfogás szerint nem is csupán Németországra vonatkozik, hanem arra, hogy a „kielégített“ és „kielégítetlen“ államok egymással szembenálló csoportjai eltűnjenek. Mivel pedig kétségtelen tény, hogy Németországgal mint kielégítetlen — dissatisfied — hatalommal szemben a gyarmati kérdés rendezése is „kielégítés“-ének egyik előfeltétele, a gyarmatok ügyét el kell intézni, de hogy ez az elintézés népszövetségi keretekor belül történik-e meg vagy azokon kívül, ez magán a lényegen nem sokat változtat.

A BRIT KÖZVÉLEMÉNYNEK a gyarmati kérdéssel szemben mutatott felfogását dokumentumszerű megbízhatósággal tükrözi az a kötet, amely „The Colonial Problem“ címmel mint a Brit Külügyi Társaság — Royal Institution of International Affairs — tanulmányi csoportjának a jelentése nemrég jelent meg az Oxford University Press kiadásában. A tanulmányi csoport — Study Group — a Chatham House bevált és már hagyománnyá lett szokásaihoz híven, a gyarmati kérdést minden elképzelhető vonatkozásban részletes vizsgálat alá vette. Előre megformulázott, tehát praejudiciumnak számít-

ható véleménymondás nem szokott az ilyen kötetekben lenni, ezzel szemben lehetőleg teljes információt találhatunk bennük, ami természetesen magától érthető, jellegzetesen brit szempontok szerint.

Egyik legelső megállapítás, amely a Britbirodalom szervezetével közelebbről nem ismerős olvasó számára hasznos lehet, arra vonatkozik, hogy a brit gyarmati birodalom aránylag kicsiny területet foglal el, ha a brit korona uralma alatt álló egész területtel hasonlítjuk össze. A Britbirodalom területe a hivatalos adatok szerint $11\frac{1}{2}$ millió négyzetmérföld, a lakosság száma pedig 480 millió. Ebből 351 millió egyedül Indiára esik. Ezek az adatok nem foglalják magukban Szudánt mint angol-egyiptomi condominiumot, a délisarkvidéki kontinensen brit részről igényelt területeket és a mandátumokat, amelyek nem tekinthetők brit területeknek. A brit birtokban, illetve protektorátus alatt vagy mandátumban levő gyarmati területekből 2,375.000 négyszög-mérföld esik az Egyesült Királyságra, 61,500.000 lakossal; ehhez járulnak a három domíniumhoz, Ausztráliához, Új-Zélandhoz és az Afrikai Únióhoz tartozó gyarmati területek, körülbelül félmillió négyszög-mérföld, 1,200.000 lakossal.

Németországot, a kötetben található felfogás szerint, amikor ötven évvel ezelőtt gyarmati birtokát megszerezte, nem az a vágy vezette, hogy népfeleslegének letelepülési helyet szerezzen, hiszen a kerek számmal egymillió négyzetmérföld területet befoglaló német gyarmatok 12 milliónyi bennszülött lakossága között alig 25 ezer német telepes élt. A németek gyarmatszerzése részben külföldi piacok szerzése végett, de még inkább azért történt, mert gyarmati birtokok megszerzése hozzátartozott a nagyhatalmi tekintély látható külsőségeihez. A gyarmatok elvesztésével Németországot egyrészt anyagi károsodás érte, másrészt világhatalmi tekintélyén esett érzékeny csorba.

A gyarmatbirtokok szerzésére és fenntartására vonatkozólag idők folyamán érdekesen változott a világméretű felfogása. Disraeli és társai számára — írja Leonard Woolf, a gyarmati kérdés egyik híres ismerője — a gyarmatszerzés alapmotívuma inkább a hatalom és presztízs volt s csak másodsorban a pénz és az új piacok. De már a XIX. század utolsó évtizedében a gazdasági imperializmus teljes egészében kifejlődött. Európa teljes mértékben elipari-asodott nagy államaiban a politikai hatalom a születési arisztokrácia kezéből a pénzarisztokrácia kezébe ment át. Vele együtt az uralkodás, hatalom és presztízs politikai eszméit felváltották a kereskedelem, az ipar és a pénz érdekei. Franciaországban a gazdasági terjeszkedés új tanának megalapítója Jules Ferry volt, akit mindinkább úgy tekintenek, mint a második francia gyarmati birodalom igazi megalapítóját. Angliában Joseph Chamberlain, a mostani miniszterelnök atyja, mint gyarmatügyi miniszter emelte ki a gyarmatokat régóta tartó elhanyagoltságukból és folytatta a terjeszkedésnek azt a politikáját, amelynek hirdetői Seeley és Dilke, valóráváltói pedig Lord Rosebery és Lord Salisbury voltak.

Németországban is érezhető változáson ment át a gyarmati kérdésben vallott felfogás. Bismarck egy 1871-ben kelt levelében ezeket

írta: „Nekem gyarmatok egyáltalában nem kellenek. Nekünk, németeknek a gyarmatok pontosan olyanok lennének, mint a díszkard és a díszöltözet a lengyel nemesnek, akinek nem volt inge, amit alatta viseljen.“ A kancellár egészen 1880-ig fenntartotta gyarmattelenes felfogását, de attól kezdve fokozatosan megváltoztatta álláspontját, részben a birodalmi külügyminisztérium, részben a két Hansa-város, Hamburg és Bremen nagy kereskedelmi és hajózási vállalatának a nyomására. Később, mikor a nyolcvanas évek második felében megkezdődött a német gyarmati területek megszerzése, Bismarck mindig nagyon vigyázott arra, hogy az angolok érzékenységét meg ne sértse.

A tanulmányi csoport egyik tagjának, R. Gale Woolbextnek megállapítása szerint a gyarmatok szerzésének indító okait három csoportba lehet osztályozni: katonai, gazdasági hatalom és presztízs-szemponatok. A katonai hatalom megszerzése szempontjából történő gyarmatosítás legklasszikusabb példája az Indiába és Ausztráliába vezető tengeri út biztosítása Nagy-Britannia részéről. Ennek a brit-birodalmi szempontokból életet és halált jelentő útvonalnak biztonságát politikailag a brit-olasz viszony tartós elomlása, technikai szempontból pedig a repülés fejlődése zavarta meg. Liddel Hart „Európa fegyverekben“ című, jól ismert könyvében erre vonatkozólag jellemzően írja a következőket: „Olaszország légi haderejének kifejlődése következtében a Szuez és Port Szaid közötti száz mérföld hosszú csatornából kétezer mérföld hosszúságú csatorna lett Szuez és Gibraltár között.“ Stratégiai szempontok a német gyarmatok visszaadásánál is játszhatnak fontos szerepet, különösen a brit uralom alatt Tanganyika-területnek elnevezett Német-Kelet-Afrika esetében. Cecil Rhodes nagy imperialista álmát, a teljesen Brit-Kelet-Afrikát, Német-Kelet-Afrikának meghódítása tette teljessé. A háború óta Anglia valóban állandóan dolgozott az Alexandriától a Fokvárosig vezető útvonal kiépítésén. A vasúti vonal, kisebb szakaszok híján, már majdnem egészen elkészült. Az India felé vezető légiúttól Alexandriában elágazó délafrikai légijáratok megszervezése néhány év alatt megtörtént; a személyforgalom gyors fejlődése mellett az angol posta Dél-Afrika egész levélforgalmát máris repülőgépen bonyolítja le. Így érthető, hogy brit szempontból komoly áldozatot jelentene Németország volt gyarmati területeinek Kelet-Afrikában való visszaadása, mert ez a kontinensen végigvezető útvonalat kettőbe szakítaná. Másrészt alig lehet másnak, mint túlzott aggodalomnak, sőt képtelen rémlátásnak nevezni az olyan véleményt, mint aminek Amery volt konzervatív-párti gyarmatügyi miniszter adott kifejezést, mintha a németek, ha keletafrikai gyarmataikat visszakapnák, azonnal tengeralattjáró-flottatámpontokat építenének britellenes céllal.

A katonai és stratégiai szempontoknál sokkal fontosabb szerepet játszanak a gazdasági szempontok az egész gyarmati kérdésben. A tanulmányi kötet egyik legterjedelmesebb fejezete foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy kifizető vállalkozás-e bármely nagyhatalom részéről gyarmatok alapítása és fejlesztése. Ha ez a fejezet csupán azt állapítaná meg, hogy aktív gyarmatpolitika folytatására egyedül a tőkeerőben gazdag államok vállalkozhatnak, az ilyen felfogással szemben

jogosan szembe lehetne helyezni mind az önzés, mind a képmutatás vádját. A brit közvélemény azonban, amint a Brit Külügyi Társaság tanulmányi csoportjának véleménye is világosan elárulja, mindjobban közeledik ahhoz a felfogáshoz, hogy a gyarmati kérdést, különösen a fekete kontinens, Afrika gazdasági megszervezése esetében, csak a gyarmatosítás munkájában résztvevő vagy részt venni kívánó nemzetek barátságos együttműködésével lehet kielégítően megoldani. Erre vonatkozólag egy érdekes kísérlet már történt, mégpedig az 1884—85-i berlini gyarmatügyi konferencián, amely a Kongó-medencére vonatkozólag felállította a konferencia óta sokszor hangoztatott „nyitott ajtó” elvét. Ez a Brüsszelben 1890-ben, majd 1919 szeptemberében a saintgermaini egyezményben megerősített elv a Kongó-medencében gyarmatbirtokkal rendelkező hatalmak kereskedelmi és civilizációs tevékenységét egységes alapon rendezi.

Sokat emlegették Angliában és mindenütt, ahol nagyfontosságú nemzetközi kérdések kerültek megvitatásra, a gyarmatkérdés nemzetközi vonatkozásaival együtt a nyersanyagok kérdését is. A valóság az, hogy a világ nyersanyagkészleteinek legnagyobb része nemzetileg független államok birtokában van. A gyarmatokon előállított nyersanyagok közül nagyobb jelentősége csupán a nyersguminak van. Nagyobb nyersanyagkészletek vannak ezenkívül még a gyarmatokon cinkből, foszfátokból és grafitból.

A gyarmatosítás egyik legfontosabb részét a befektetések alkotják. Erre vonatkozólag Schacht még 1924-ben az afrikai német gyarmatok ügyében olyan tervet ajánlott, amely a Keletindiai Társaság mintájára a volt szövetségesek együttműködésével gyűjtené össze a szükséges tőkét a volt német gyarmati területek továbbfejlesztésére. Angliában most is tisztában vannak azzal, hogy ha nyugodtabb légkörben komoly és végleges eredményekkel biztató tárgyalásokra kerülhet a sor, Németország, még ha a kérdés politikai részét sikerül is sikeresen megoldani, nagyobbarányú nemzetközi hitelakció-lebonyolítás nélkül nem térhet vissza a gyarmatokkal bíró hatalmak közé.

A GYARMATI KÉRDÉS várható megoldása iránt a brit közvéleményben a legnagyobb és legkomolyabb érdeklődés Lord Halifax múlt őszi németországi látogatása idején mutatkozott. A látogatást megelőző hetekben a „Times” heteken át között leveleket a német gyarmati igények kielégítéséről. A levélírók mind az angol politikai élet legnagyobb súllyal bíró emberei közül kerültek ki és ezek a levelek, éppen azért, mert a legkülönbözőbb pártállású és a legkülönbélebb felfogást valló emberek írták, minden másnál pontosabb tükörképet adtak a brit vezető rétegeknek ebben a nagyfontosságú világpolitikai kérdésben elfoglalt álláspontjáról.

A levelek között nagyon kevés volt, amelynek hangján határozott németbarátság íze érzett volna. Ezzel szemben a gyarmatok visszaadásának kérdésében a merev non possumus álláspontját egyedül az imént már említett L. S. Amery, volt gyarmatügyi miniszter képviselte. A levelekben megnyilatkozó legáltalánosabb felfogás a német gyarmatok visszaadását azért tartja ajánlatosnak, mert ez Német-

ország kétségbe nem vonható módon jogos igényeinek kielégítése által igen jelentős lépés volna a tartós béke megszervezéséhez. Ezzel szemben feltűnő a levelek bizonytalan hangja, amikor az általánosságban elfogadott elv gyakorlati kivitelére kerül a sor. Azt elismerik a levelek, hogy mivel a körülbelül egymillió négyzetmérföldnyi német gyarmati területnek több mint négyötöde mandátumok formájában brit kézre került, elsősorban Angliának kell visszaadni területeket. Azt a levélírók általában nem veszik tragikusan, hogy a németek formálisan valamennyi volt gyarmatukat hiánytalanul visszakövetelik és tisztában vannak azzal, hogy ebben a kérdésben bármilyen végleges megállapodást hosszú alkudozás fog megelőzni. Fontos szempont azután az is, hogy Hitler felfogása a gyarmati kérdésben, akár Bismarcké, lényeges változáson ment át. Több levélíró is emlékezett arra, hogy a „Mein Kampf“ lapjain Hitler meglehetősen lenézéssel kezeli a gyarmati kérdést. „Szerecsen földek“-nek nevezi az afrikai gyarmatokat s visszaszerzésüket már csak azért sem tartja a nemzeti szocialista külpolitika elsőrangúan fontos kérdésének, mert ő Kelet-Európa „üres“ területein akarja letelepíteni a német népfeleslegeket. Az afrikai és más trópusi vidékeken fekvő volt német gyarmatok visszaszerzése legfeljebb presztízs-okokból jöhet számításba. A presztízs-szempont, angol felfogás szerint, különben is mind nagyobb szerepet kezd játszani a gyarmatok visszakövetelésénél. A gazdasági szempontok hangoztatása inkább csak ürügy és, mint Schacht imént említett terve is mutatja, a németek különben sem gondolnak arra, hogy nemzetközi tekintélyüknek ezt a jelentős gyarapítását saját anyagi erők igénybevételével el tudják érni.

Mégis melyek volnának azok a legvalószínűbb területek, amelyeket brit részről felajánlanának Németországnak? A legértékesebb terület német szempontból kétségtelenül Német-Kelet-Afrika. Erről azonban a legtöbb levélíró az imént már említett okból — az Alexandria és Fokváros közötti, végig brit fennhatóság vagy legalább is befolyás alatt álló útvonal kettőbe szakítása — nem szívesen beszél. Togo és Kamerun visszaadása körül volna a legkevesebb nehézség, de ezeknek nagyobbik részét, mint mandátumot, Franciaország kapta. Nem lesz könnyű feladat a C-típusú mandatárius területek közé sorolt Német-Délnyugat-Afrika visszaadása sem, mert azt a Délafrikai Únió kapta és még az egyébként megértő álláspontjáról ismert Smuts tábornok sem akar hallani róla, hogy az Únió erről a véglegesen bekebelezettnek tekintett területről lemondjon. Az Afrikán kívül eső német gyarmatok területileg a német gyarmatbirodalomnak mindössze egytizedrészét alkották és itt a fehér telepések száma mindössze kétezer volt. Ezek közül az egymástól nagy távolságra fekvő és csak nagy költséggel fenntartható polinéziai szigetcsoportok és Új-Guinea szigetének egy része majdnem értéktelenek lennének a mai Németországra. Japán pedig az ő fennhatósága alá került volt német szigetekről stratégiai okokból aligha volna hajlandó lemondani.

A német gyarmatok visszaadását ellenzők táborának érveit Lord Noel-Buxton, a gyarmati kérdésnek egyik legelismertebb angol ismerője, a következő hat pontban sorolja fel:

1. Németország kikerülhetetlenül ellenséges hatalom Angliával szemben.
2. Németország el van szánva, hogy Európában a támadás politikáját fogja követni; oktalanság volna tehát részére gyarmati engedményeket tenni abban a reményben, hogy ezzel támadó szándékától vissza lehet tartani.
3. Németország követeléseit vissza lehet utasítani.
4. Németországot a hadiszerencse jogosan fosztotta meg gyarmataitól.
5. A bennszülöttek érdeke súlyos kárt szenvedne, ha újra német uralom alá kerülnének; ennek a szempontnak érvényesítése döntő fontosságú.
6. Akár volt jogos vagy jogtalan Németország megfosztása a gyarmatoktól, bennünket a birodalom stratégiai érdekei arra köteleznek, hogy Tanganyikát magunknak tartsuk meg.

Ezekre az érvekre Lord Noel-Buxtonnak, mint a mérsékelt szempontokat valló közvélemény kifejezőjének, válasza a következő:

1. Lehetetlen dolog külpolitikát arra az álláspontra építeni fel, hogy bármelyik nagyhatalom állandóan ellenséges magatartást tanúsít. Vájjon a XIX. század szabad lett volna-e a háborúktól olyan mértékben, mint ahogyan valóban volt, ha Castlereagh és Wellington 1815-ben hasonló felfogást vallottak volna és Nagy-Britannia nem adta volna vissza Franciaországnak a tőle elfoglalt gyarmatokat?

2. Ha bizonyos lenne, hogy Németország háború útján kíván terjeszkedni Kelet felé és ettől a szándékától semmi módon sem lehetne eltéríteni, valóban észszerű eljárás lenne megtagadni tőle minden engedményt és a békének még fennmaradó éveit vagy hónapjait leveretését célzó háborús előkészülettel tölteni. De ha ez a feltevés nem helytálló, az a kötelességünk, hogy a németeket ne ingereljük ilyen katasztrófa-politika folytatására. Ha a németekkel azt éreztetnek, hogy a Nyugat-Európában élő testvérnemzetek igényeiket még csak figyelembe sem veszik, a keserűség és kiábrándulás könnyen arra bírják őket, hogy népük sorsát Keleten úgy alakítsák ki maguknak, ahogyan tudják.

3. Azok, akik azt hiszik, hogy Európának békés jövőben lesz része, amíg Németország jogos sérelmei orvosolatlanul maradnak, a „bolondok paradicsomáéban élnek. Ilyenféle felfogás kerítette hatalmába Franciaországot 1933 előtt, amikor megbocsáthatatlan rövidlátással feltételezte hogy Németország az idők végtelenségéig védtelen fog maradni.

4. Ha vannak is olyanok, akik annak idején erkölcsileg igazolhatónak tartották Németországnak gyarmataitól való megfosztását, nagyon kevesen vannak manapság, akik erkölcsi szempontból megengedhetőnek tartanak, hogy megszegjék Wilson 14 pontjából azt a pontot, amely „a gyarmati igények tökéletesen pártatlan megvizsgálását ígéri.

5. A bennszülöttek érdekeinek tekintetbe vétele a legtöbb hitelt érdemlő szempont. De nem szabad elfelejteni, hogy ami Afrika bennszülött lakosságának igazi érdekeit illeti, Németország tudományos felkészültségével és csodálatraméltó szervezői tehetségével igen sokat tehet éppen azon a téren, amelyen Afrika legjobban rászorul a gyarmatosító kultúrnemzetek segítségére.

6. Azok, akik a német gyarmatok visszaadását stratégiai alapokon ellenzik, megfeledkeznek arról, hogy Németországnak nem lehet alapja más területeknek, mint volt gyarmatainak igénylésére. De ettől eltekintve is, elsősorban Németország érdekében álló lenne, hogy a területi igények végleges megállapítása érdekében tárgyalásokat kezdjen. Tárgyi okokból különben is arra lehet következtetni, hogy Németország gyarmati igényeit Afrikának inkább nyugati, mint keleti részén szeremé kielégíteni.

A németeknek, mint gyarmatosítóknak, a bennszülöttekkel való bánásmódja természetesen foglalkoztatja az angolokat. A jövőre nézve itt-ott merül fel bizonyos aggodalom a Harmadik Birodalom demokraciellenes kormányzati módszere miatt. De az angoloknak van annyi gyakorlati érzékük, hogy erre túlságosan nagy súlyt ne fektessenek. Ami pedig a múltat illeti, tagadhatatlan, hogy a németek jó gyarmatosítók voltak; bizonyos tekintetben, így a következetes fegyelem-

tartásban, jobbak az angoloknál is, de a franciáknál bizonyosan különbek. Graham Seton Hutchison, aki a háború előtt Rhodesiában teljesített szolgálatot és mint Intelligence Officer az volt a kötelessége, hogy a német gyarmatokon élő bennszülöttektől adatokat gyűjtson gazdáikra vonatkozólag, határozottan állítja, hogy a németek jól bántak a bennszülöttekkel. Érdekes adatokat mond el Patrick Balfour, a „Lord's of the Equator“ című Afrikával foglalkozó s a mult esztendőben megjelent könyv szerzője a németekről, mint gyarmatosítókról. Balfour hosszabb időt töltött könyvének megírása előtt Afrika különböző részein, többek között a volt német gyarmatokon is. Ő úgy találta, hogy a bennszülöttek még most is kedvezően emlékeznek vissza volt német gazdáikra és szívesen várnák vissza okét. Mikor kikérdezett egy francia kameruni bennszülöttet, az egyszerű néger a maga naiv módján a következőképpen tett összehasonlítást régebbi és mostani gazdáik között:

„A német jön. Azt mondja, ki akarja vágatni őseink szent erdejét, hogy utat csináljon. Mi tiltakozunk őseink sírjainak megsértése miatt. De a német az erdőt kivágatja. Megcsinálja az utat. És amikor az út készen van, rájövünk, hogy az használ nekünk, mert portékánkat könnyebb a piacra vinni.“

„A francia jön. Azt mondja, ki akarja vágatni őseink szent erdejét, hogy utat csináljon. Mi tiltakozunk. A francia kivágatja az erdőt. De nem csinálja meg az utat.“

Patrick Balfour is említi, hogy ha egy-egy német gyarmatos durva volt is, a bennszülöttek inkább a németek erélyére emlékeznek vissza, ezt pedig dicsérettel és nem kifogásképpen emlegetik. Erre vonatkozólag egy tanganyikai néger így idéz:

„A háború előtt, ha valami rosszat tettem, német gazdám megvert és ezzel rendben volt a dolog. Alá, ha rosszat teszek, hosszú paláver következik a bíróság előtt és esetleg börtönbe csuknak, esetleg nem is kapok büntetést, amit nem értek. Azelőtt jobb volt. Német gazdám erősebb volt, mint a brit gazdám.“

Patrick Balfour mindezekén felül meg van győződve, hogy befolyásolástól mentes népszavazás esetén a volt afrikai német gyarmatok bennszülött lakossága a német uralom visszatérése mellett döntene.

A brit parlament tárgyalásai közben eddig inkább csak a külügyi államtitkárhoz intézett kérdések formájában került sor a gyarmati kérdésre. Az alsóházban Lord Halifax németországi útját követőleg és azóta sem volt „gyarmati vita“. Eden lemondása után hosszabb vita volt a parlament mindkét házában az európai politika legaktuálisabb kérdéseiről, de a gyarmatok visszaadásának kérdését nem említette egyik szónok sem. Az utolsó félév alatt egyetlen olyan vita volt, és az sem az alsóházban, hanem a Lordok Házában, amely érdemben foglalkozott a gyarmati kérdéssel.

November 17-én Lord Allen terjesztett elő indítványt Lord Halifax németországi útjával kapcsolatban. Az indítvány a békeszerződések után maradt sérelmek orvoslásáról szólt, a Nemzetek Szövetségének keretei között végrehajtandó általános rendezés — general settlement — formájában. Lord Allen indítványát megindokoló, beszédjében kitért a gyarmati kérdésre is. A gyarmati status quo meg-

változtatásánál ő is két szempontot érintett: a stratégiai érdekeket és a bennszülött lakosság érdekeit. Végül kifejezést adott annak a véleményének, amely Angliában azóta is és azelőtt is mindig alapvetően fontos szempont volt, hogy t. i. a gyarmati kérdést csak az indítványban említett általános rendezés keretében véli végrehajthatónak.

A vita felszólalói között a gyarmati kérdést ketten érintették. Lord Noel-Buxton, aki ez alkalommal is ugyanazokat az érveket sorakoztatta fel, mint az imént részletesen idézett levelében. Lord Samuel kijelentette, hogy bár ő, mint zsidó, természetes rosszalással látja a jelenlegi német kormányzati módszereket, a gyarmatok visszaadásának kérdésében mégsem tudná Németország jogos igényeit megtagadni. „A mi háborús céljaink közé nem tartozott a német gyarmatok birtokbavétele“ — mondotta Lord Sámuel beszéde végén. „Ha engedünk a régi kísértésnek, hogy ragaszkodunk ahhoz, ami a birtokunkban van, nem teszünk jó szolgálatot az emberiségnek és a béke ügyének. Nem elég, hogy a Britbirodalom erős legyen jogilag és stratégiailag; erősnek kell lennie erkölcsileg is.“

Az ELMÚLT két hónap eseményei a gyakorlati megoldás szempontjából bizonyosan hátráltatni fogják a gyarmati kérdés rendezését. Lényeges változást Ausztria bekebelezése aligha fog előidézni. Anglia tovább fog fegyverkezni és amilyen mértékben fog katonai ereje növekedni, valószínűleg annál kevésbé lesz hajlandó a brit külpolitika a német igényeknek német elgondolás szerinti kielégítésére. Semmi kétség nem lehet az iránt, hogy Anglia a német gyarmati igényekről ezután még inkább mint ezelőtt csupán a fentebb említett általános európai elrendezés keretei között lesz hajlandó tárgyalni.

Hitler február 20-i beszédében az ilyen általános európai rendezésre vonatkozó tárgyalásokon való részvételt kereken visszautasította, mivel ez, ha megváltozott és gyökeresen megreformált formák között is, de a Nemzetek Szövetségének feltámasztását jelentené, amiről pedig a Harmadik Birodalom urai egyelőre hallani sem akarnak. De a február 20-i beszéd napján Hitler alig sejtette, hogy alig három hét múlva, mint diadalmenetben bevonuló győztes imperátor szólhat a Birodalomba visszatérő osztrák tartomány fővárosának népéhez. Az európai külpolitika legközelebbi sorsa, úgy hisszük, a szudétánémetség ügyével van a legszorosabb összefüggésben. Ha a német külpolitika, mint az osztrák kérdést, a szudétánémetek sorsát is saját hatalmi eszközeivel akarja rendezni, akkor az angolok „general settlement“-terve továbbra is időszerűtlen elképzelés marad. De ha Németország Ausztria birtokbavételével éppen úgy „kielégített“ állam lesz, mint lett Olaszország Abesszínia elfoglalásával, akkor több remény lehet az általános európai rendezés céljából megindítandó tárgyalások megkezdésére. Ezeknek keretében kerülhet azután sor a gyarmati kérdés rendezésére, előbb semmiesetre sem. Addig más nem történhetik, mint történt az elmúlt hónapokban: Németország megismétli csorbítatlan igényeit a gyarmatok visszaszerzésére, Anglia pedig kijelenti a német igényekhez elvben való hozzájárulását.